

E r d ő s József

A határozottság problémája a létezés és birtoklást kifejező magyar és spanyol szerkezetekben

A magyar, illetve a spanyol határozott és határozatlan névelő eredetét (mutató névmás - számnév) és alapvető funkcióit tekintve megfelel egymásnak. Természetesen találunk lényegbevágó eltéréseket is - például ilyen a spanyolban a névelő két (olykor három) nemnek megfelelő alakja, többesszáma -, használatuk során pedig rendkívül sok részletjellegű különbséggel találkozunk. Ezeknek a megfeleléseknek és eltéréseknek jó példáját találjuk az említett két szerkezet főnévi alanyában, illetve tárgyában.

x x x

1. A magyar létezés kifejező van-nincs, vannak-nincsenek, illetve az ennek megfelelő spanyol hay - no hay igei állítmányú mondat nyomatékos állítmány esetén.

Mindenekelőtt nézzünk egy példát a ténylegesen meglévő és az elképzelhető mondatok teljes sorára:

Itt <u>van</u> könyv.	≠	Aquí <u>hay</u> (un) libro.
Itt <u>van</u> egy könyv.	≠	Aquí <u>hay</u> un libro.
(Itt <u>van</u> a könyv.)	=	Aquí <u>hay</u> el libro.)
Itt <u>nincs</u> könyv.	≠	Aquí <u>no hay</u> libro.
(Itt <u>nincs</u> egy könyv.)	=	Aquí <u>no hay</u> un libro.)
(Itt <u>nincs</u> a könyv.)	=	Aquí <u>no hay</u> el libro.)
Itt <u>vannak</u> könyvek.	≠ <	Aquí <u>hay</u> libros. Aquí <u>hay</u> unos libros.
(Itt <u>vannak</u> a könyvek.)	=	Aquí hay los libros.)
Itt <u>nincsenek</u> könyvek.	≠	Aquí <u>no hay</u> libros. (Aquí <u>no hay</u> unos libros.)
(Itt <u>nincsenek</u> a könyvek.)	=	Aquí <u>no hay</u> los libros.)

Azt látjuk, hogy ebben az esetben egyik nyelv sem használ határozott névelős főnevet. Mindemellett a spanyol nagyobb variációs lehetőségekkel bír; elsősorban a határozatlan névelő szélesebb körű (többes) használatának köszönhető ez a divergenca. A spanyolban a magyar névelő nélküli főneves állító mondatnak is gyakran határozatlan névelős felel meg. Jellemző a határozatlan névelő többes számú használata, bár ritkább, mint egyes számban, s gyakran jól érezhetően a "néhány", "pár" kiegészítő jelentést hordozza. Tagadó mondatban sem a magyar, sem a spanyol nem használja a határozatlan névelőt, tehát csak a névelő nélküli alany (tárgy) használatos.

(Természetesen mindkét nyelvnek megvannak az eszközei határozott névelős főnévnek hasonló jelentésű mondatban való használatára. A magyar például a létige meg-igekötős alakját használhatja (megvan, nincs meg) vagy más igehez (létezik, fennáll, megtalálható stb.) folyamodhat. A spanyol ugyancsak használhat más igeiket és szerkezeteket (existir, hallarse, encontrarse stb.), sőt a két tulajdonképpeni létige egyikét, az estar igét is. Pl.:

El profesor está.

A tanár (itt) van.

(jelen van)

(megvan)

Ezekben az esetekben azonban az igeire eső hangsúly csökken, részben más, esetleg formálisan jelen sem levő mondatrésze, vagy a megvan esetében a határozói eredetét ismét felidéző megigekötőre tevődik át.)

Azonnal szembetűnő érdekesség, hogy a spanyolban, ahol az alany és az állítmány számbeli egyeztetése - a magyarhoz hasonlóan - szigorúan kötelező, az hay ige többes, alakban is változatlan marad. Ennek az az oka, hogy alapvető eltérés van a magyar van ige és a spanyol hay ige grammatikai szerepe között. Az hay megőrizte a régi haber = bír ige tárgyias jellegét, így a mellette álló főnév nem alany, hanem tárgy. A tárggyal viszont természetesen nem kell egyeztetni.

Aquí hay libros tulajdonképpen azt jelenti, hogy Aquí la gente ha (vagyis tiene) libros = Itt az emberek (spanyolul egyes számban)

ban: la gente) birnak könyveket. Az hay alak az egyes számú la gente = emberek szónak felel meg.

Ez jól kiűnik a következő példából:

A Van itt könyv? = Hay libro aquí? kérdésre a felelet:

Nincs. = No lo hay.

Ez a lo szó - bár formailag azonos a spanyol határozott névelő semleges nemű alakjával - természetesen nem névelő, hanem a könyv szó helyére lépő személyes névmás accusatívusi alakja.

A spanyol akadémiai nyelvtan súlyos hibának tekinti azt, ha valaki az haber ige tárgyasságától eltekint, a hozzá kapcsolódó szót nem tárgynak, hanem alannak nézve az igét egyezteteti vele.

Gyakori ez a hiba Latin-Amerikában Chilében, ahol - más időkben és módokban - egyeztetik az igét és ezt az alanyt-tárgyat.

Pl: Itt nem voltak könyvek. = Aquí no hubieron libros.

a helyes Aquí no hubo libros helyett.

Az hay ige tárgyas jellegéről utóbb elmondottakat figyelembe véve még érdekesebb, hogy - bár a mellette álló főnév nem alany, hanem tárgy - nem tūri meg, hogy az határozott legyen. Azonban ez érthetővé válik, ha arra gondolunk, hogy az hay itt tisztán a létezés kifejezését szolgálja. A határozott névelő viszont a beszélő és a beszédet hallgató számára már ismertnek tekintett dolog vagy fogalom neve előtt áll. Tehát csak az lehet határozott főnév, amiről tudom vagy eleve feltételezem, hogy létezik. Ebben az esetben viszont valóban nincs helye a létezésére vonatkozó semmiféle pozitív vagy negatív állításnak.

2. A nekem van - nekem nincs , yo tengo - yo no tengo szerkezet nyomatékos állítmányú mondatban:

A magyar nyelvben az itt van - itt nincs s a nekem van - nekem nincs szerkezet megfelel egymásnak. Csupán az egyik határozót másikkal helyettesítjük. Szerepelhetnek azonban együtt is, vagy más határozókkal kiegészítve: Nekem most itt nincs pénzem taxira.

Bizonyos szempontból a spanyolban is szoros kapcsolat van a két mondattípus között. A bir jelentésű haber ige szerepét -

hasonló jelentéssel - az eredetileg fog, tart, megtart jelentésű tener ige vette át. Ez azonban, mint ma is aktív tárgyias ige, másként viselkedik, mint az haber ige alakjai.

Az hay igével képzett mondatokhoz itt csatlakozik a határozott névelős tárgyú (illetve - nemlétező magyar megfelelőjében - alanyú) mondat.

(Nekem van a könyvem,) = Yo tengo el libro.

(Nekem nincs a könyvem,) = Yo no tengo el libro.

(Nekem vannak a könyveim,) = (Yo tengo los libros.)

(Nekem nincsenek a könyveim,) = Yo no tengo los libros.

Itt már feltűnő a spanyol szerkezetnek a magyarhoz képest erősen divergens volta, hiszen az előbbiben - a tagadó mondat határozatlan névelős főnévvel való megalkotását kivéve - minden variáns lehetséges.

Ezen a ponton az eltérés egyik alapja az lehet, hogy a magyar nyelv a van igével itt is a létezést hangsúlyozza, míg a spanyolban a tener ige jelentésének megfelelően a birtoklás ténye kerül kiemelésre. Ismert, vagy ismertnek feltételezett dolog létezésének hangsúlyozását logikánk nem engedi meg, valaki által való birtoklása hangsúlyozásának azonban semmi akadálya.

A hangsúly kisebb-nagyobb eltolásával, a van ige szerepének csökkentésével egyébként a magyar nyelv is ki tudja fejezni határozott főnév által jelölt dolog birtoklásának tényét. Erre egyik legjellemzőbb példa ismét az előzőekben már említett megvan, nincs meg igekötős forma:

Nekem megvan a könyvem,
Nekem megvan a könyv, } = Yo tengo el libro.

Gyakorlati oktatómunkánkat illetően mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a tanítás során megkülönböztetett figyelmet kell szentelnünk az említett nyelvi szerkezetekben a névelők használatának, illetve hiányuknak, valamint a magyar alany - spanyol tárgy megfelelésből következő eltéréseknek (pl. a magyarban az alany - állítmány egyeztetése).